

Aikuiskasvatuksen kokeilutoiminnan peruspiirteet vv. 1983—86

Pantzar, Eero 1987. *Aikuiskasvatuksen kokeilutoiminnan peruspiirteet vv. 1983—86. Aikuiskasvatus 7, 1—2, 9—12.* — Käytännön aikuiskasvatusta ja tieteellistä tutkimusta täydentävää kokeilutoimintaa on maassamme harjoitettu järjestelmällisesti jo kymmenisen vuotta. Kokeilutoiminnan laajentuminen on tapahtunut erityisesti ammatillisen aikuiskasvatuksen alueella. Kokeilutoiminnan tärkeimpiä kysymyksiä ovat nyt sen laatu ja tulosten sovellettavuus. Artikkelissa käsitellään neljän viime vuoden aikana maassamme toteutettuja kokeiluprojekteja.

Aikuiskasvatuksen alueella tieteellisen tutkimuksen ja käytännön väliin sijoittuva tavoitteellinen kokeilutoiminta on alkanut Suomessa 1970-luvulla. Virallisena avauksena voi pitää kansalais- ja työväenopistojen valtionapua koskevan lain (Ask 1975) muutosta, joka mahdollisti opistoille erityisvaltionavun valtakunnallisesti merkittäviin kokeiluihin. Kokeilutoiminta oli koko viime vuosikymmenen merkittävimmillään juuri kansalais- ja työväenopistoissa tehtyä. Vasta 1980-luvulla on havaittavissa kokeilutoiminnan määrällistä ja laadullista laajenemista. Erityisen merkittävänä on pidettävä ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilujen aloittamista. (Pantzar 1986a, 5). Huomiotta ei ole syytä jättää myöskään alueellista kokeilu- ja kehittämistyötä, jota ovat tehneet

erityisesti lääninhallitusten kouluosastot. (Pantzar 1983). Kansalais- ja työväenopistojen, ammatillisen aikuiskoulutuksen ja alueellisen kokeilutoiminnan lisäksi viime vuosina on harjoitettu jonkin verran ja satunnaisemmin muutakin kokeilutoimintaa. Rohkeaa ei liene olettaa, että osa pienimuotoisimmista paikallisista ja organisaatioiden sisäisestä kokeiluista jää julkisuuden ulkopuolelle. Vaikka kokeilutoiminnan kokonaisuudesta ei olekaan mahdollista saada täysin tarkkaa kuvaa, on kaikinpuolinen laajeneminen kuitenkin selvästi nähtävissä. Tästä eteenpäin laajuutta tärkeämpi arvioinnin kohde kokeilutoiminnassa onkin sen tehtävät ja taso. On siis aiheellista kysyä, miksi kokeiluja tehdään ja mihin niistä saadut tulokset kelpaavat.

Kokeilutoiminnan lähtökohdista, tasosta ja asemasta

Kokeilujen lähtökohta voi olla aikuiskasvatusta koskevien tieteellisten tutkimustulosten käytäntöön soveltuvuuden testaaminen. Yhtä hyvin kokeilut voivat käynnistyä kokemuksen ja käytännön havaintojen pohjalta syntyneistä ideoista. Onpa kokeilun lähtökohta mikä tahansa ne joka tapauksessa pyrkivät tuottamaan järjestelmällisesti kontrolloituja kokemuksia aikuisopetuskäytännön kehittämiseksi. Aikuiskasvatusta laajasti ajatellen vaatimusta kokeilutulosten laajasta soveltamismahdollisuudesta on pidettävä oikeutettuna. Siihenhän juuri asetuksen mukaan pyritään esim. kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnalla.

Huolella toteutettu kokeilutoiminta voidaan nähdä tutkimuksen oheistoimintana, sen jatkeena aikuiskasvatuskäytäntönsä päin. (Pantzar 1986a).

Kokeilutoiminnan tutkimusta tukevasta luonteesta on syytä todeta, että suurelta osalta kokeilutoiminta ei näytä saavuttaneen vielä sellaista krunalaisuutta, jonka perusteella se voidaan rinnastaa varsinaiseen tieteelliseen tutkimukseen. (vrt. Pantzar 1985, 26).

Käytäntöä välittömästi palvelevaa kokeilutoimintaa on harjoitettu muissa Pohjoismaissa Suomea aktiivisemmin (ks. Nye veier 1977 ja Nye veje 1983). Eron taustalla on nähtävissä ainakin aikuiskasvatuksen tiedeluonnetta koskevat erilaiset käsitykset. Myös kokeilutoimintaan käytettävissä olleiden resurssien välillä on maiden välillä huomattavia eroja. Pohjoismaisen kokeilutoiminnan kokemus ja tulokset ovat luonnollisestikin suomalaisten käytettävissä. Se merkitsee muun muassa sitä, ettei meillä ole tarvetta kaikkien esiin tulevien kokeiluideoiden toteuttamiseen.

Kansallinen ja pohjoismainen kokemus on myös todistanut, että aikuiskasvatuksen kokonaiskehittäminen ei riipu kokeilun ja tieteellisen tutkimuksen suhteesta tai niiden tasosta. Kokeilutoiminnan harjoittamista ei pidä nähdä kuitenkaan itsisarvona. Sille niin kuin tieteelliselle tutkimuksellekin on oltava mielekäs paikka ja tehtävä aikuiskasvatuskokonaisuudessa. (vrt. Pantzar 1986b). Ainakin ns. julkista kokeilutoimintaa on vietävä eteenpäin tietäen kokeilujen suhde ympäristöönsä. Luonnollisin paikka kokeiluille on tutkimuksen ja käytännön opetuksen välissä. Se tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että opetusta koskevia, tieteellisen tutkimuksen tuloksia kokeillaan ja sovelletaan kontrolloiduissa olosuhteissa ennen niiden laajaa käyttöönottoa.

Onko vain tieteellisestä tutkimuksesta johdetun kokeilun tuloksilla arvoa? Vai voiko ar-

kihavaintojen rikastamat käytännössä syntyneet ideat tuottaa myös kokeiluja, joiden tuloksilla on laajempia soveltumismahdollisuuksia? Tällaisia kysymyksiä tulee jatkuvasti esiin ja niihin on vaikea löytää ehdottomia vastauksia. Ongelmana kokeilutoiminnassa on tullut kaiken aikaa esiin tutkimusyksiköiden, hallinnon ja aikuiskasvatuksen kentän arat, tieteellisen pätevyden arviointioikeuteen liittyvät suhteet. Kokeilutoiminnan kannalta sellaisenaan on toisarvoista se, mikä taho arvioi sen pätevyden. Kokeilujen tason nostaminen edellyttää kuitenkin laajapohjaista yhteistyötä.

Viime vuosien kokeilujen arviointia

Viime vuosina toteutettua kokeilutoimintaa koskevat tiedot ovat peräisin käynnissä olevasta pohjoismaisesta aikuiskasvatuksen tutkimus- ja kokeilutoiminnan informaatio- ja dokumentaatioprojektista. Projektin kohteena ovat vv. 1983—86 toteutetut tai käynnistyneet tutkimukset ja kokeilut. Tässä artikkelissa tehtävässä yhteenvedossa on aineistona 36 suomalaista kokeilua.

Kokeilutoiminnalle asetetut tavoitteet vaihtelevat kokeilukentän mukaan. Kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnan lähtökohdista on laki (Ask 1975) ja kouluhallituksen eri vuosina antamat, kokeilun painopistealueita koskevat hallinnolliset ohjeet. Ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilutoimintaa ohjaa ammattikasvatushallitus (OPS-tiedote 1986). Muun kokeilutoiminnan voi katsoa olevan kokeilun toteuttajan omaehtoista ja itse säätelämä toimintaa.

Kokeilujen peruspiirteiden tarkastelu on aiheellista aloittaa vanhimmalta kokeilualueelta, **kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnasta**, jota kokonaisuudessaan on hajoitettu yli kymmenen vuotta. Pitäisikin oikeastaan pohdiskella, mitä valtakunnallisesti merkittävää on tuotettu. Perusteellisen analyysin puuttuessa pohdiskelu on kuitenkin korvattava olettamuksella siitä, että myös merkittäviä tuloksia on saatu, mutta niiden laajempi soveltaminen näyttää jääneen vähiin. Kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnan viime vuosien yksi ongelmia tuottava piirre näyttää olevan tasokkaiden kokeilusunnitelmien vähälukuisuus, mikä on johtanut laadullisesti heterogeeniseen kokeilutoimintaan. Hyvien kokeilujen lisäksi on vuosittain käynnissä liian lähtökohdiltaan heikkoja kokeiluja.

Opistokokeilujen teemat ovat aivan viime vuosiin saakka olleet enimmäkseen didaktisia. Nyt tarkastelun kohteena olevalla ajanjaksolla on tapahtunut kuitenkin selvä muutos. Kokei-

lujen tiedonalapainotteisuutta ovat nostaneet mm. erilaiset tietotekniikkaa aikuisille -kokeilut (vrt. Pantzar 1986a, 5).

Kokeilujen tieteellinen seuranta on viime vuosina ollut vaihtelevaa. Kokeilujen tuloksellisuuden takeeksi kokeiluihin tulisi sisällyttää aina tutkimuksellista tai muuta tieteellisesti pätevää seurantaa. Kokeilujen merkittävydelle ja sovellettavuudelle suureksi riskiksi näyttää jo aikaisemmin muodostuneen vetäytyminen organisaation sisäiseen toimintaan.

Kokeilusuunnitelmien yhteydessä on yleensä arvioitu kokeilun tulosten mahdolliset käyttäjät, mikä on nähtävä yhtenä suunnitelmallisuuden merkinä. Kokeilujen mahdollisesti merkittävien tulosten laaja-alainen käyttö ei tule taatuksi kuitenkaan vain käyttäjäryhmiä nimeämällä. Uusimmissakin kokeiluissa näyttävät konkreettiset toimenpiteet tutkimustulosten tunnetuksi tekemiseksi liian vaatimattomilta. Kokeiluraportin lisäksi olisi oltava käytettävissä muita keinoja tulosten julkistamiseksi.

Tällä vuosikymmenellä laajentuneen kokeilutoiminnan (Pantzar 1986b, 14) merkittävin sisältö on **ammattillisen aikuiskoulutuksen kokeiluohjelman** käynnistyminen (OPS-tiedote 1985).

Ensimmäisinä käynnistettyjen kokeilujen yleisten tavoitteiden mainitaan olevan ammatillisen aikuiskoulutuksen toimikuntien (Kom. miet. 1983a ja 1983b) esitysten käytäntöön soveltaminen. (OPS-tiedote 1985).

Ammattillisen aikuiskoulutuksen kokeilut kattavat sisällöllisesti laajan alueen. Kokeilut ovat pääasiallisesti eri ammatteihin valmistavien koulutusohjelmien aikuissovellusten ensikertaisia käyttöönottoja. Pääpaino onkin kehitettävien koulutusohjelmien yleisen tarkoituksenmukaisuuden arvioimisessa. Ammatillisen aikuiskoulutuksen kokeilujen joukossa on myös sellaisia, joissa on muita kokeiluja painottuneempi didaktinen perspektiivi. Kokonaisuudessaan kokeilut näyttävät suunnitelmiansa perusteella tavoitteiltaan homogeeniselta joukolta.

Tieteelliseen tutkimukseen perustuvan seurannan puuttuminen on myös yhteinen piirre. Hallinnollispainotteinen ohjaus ja seuranta sen sijaan on hyvin järjestetty.

Ammattillisen aikuiskoulutuksen kokeilujen tulosten soveltaminen laaja-alaisesti perustuu kokeilutoiminnan yleistavoitteisiin raportoinista ja tarvittavasta säädösten kehittämisestä. (Emt.).

Muu kokeilutoiminta ei muodosta selväpiirteistä yhtenäistä kokonaisuutta. Oikeastaan vain kouluhallinnon alueellisella kokeilutoiminnalla on yhtenäinen tausta.

Muun kokeilutoiminnan vähäisyys sellaisenaan pönkittää koko kokeilutoiminnasta saatua keskushallintojohtoista kuvaa. (vrt. Pant-

zar 1986c, 122—123).

Alueellinen kokeilutoiminta on kehittynyt jatkuvasti yhä monipuolisemmin aikuiskasvatuksen eri ongelmia kohdealueellaan arviotavaksi ja ratkovaksi toiminnaksi. Toiminnan laadulliseen kehittymiseen on sisällynyt jatkuvasti lisääntyvä yhteistyö korkeakoulujen kanssa.

Aikuiskasvatuksen kentän itse käynnistämän kokeilutoiminnan arviointi on tehtävä varovasti, koska käytettävissä olevien kokeiluprojektien kuvausten edustavuudesta ei voi olla ehdottoman varma. Laajemmat projektit on saatu helpoimmin esiin. Ne ovat yleensä kokeilua suorittavan laitoksen tai organisaation koulutus- ja opetustoiminnan kehittämistarpeisiin tarkoin rajattuja. Kaiken kaikkiaan nämä projektit vaikuttavat hyväntaioisilta. Huolimatta kokeilujen tavoitteiden organisaatiosidonnaisuudesta on toivottavaa, että tuloksia koskevia tietoja saadaan levitetyksi riittävän laajalle.

Kuinka paljon aikuiskasvatuksen kentällä tehdään pienimuotoista, ns. ruohonjuuritason kokeilua, jää toistaiseksi arvoitukseksi. Ruohonjuuritasolla tehtäviä kokeiluja voi arvostella ankarastikin. Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että kentän aktiivisuus on voimavara, joka on käytettävissä myös kehittyneempien kokeilutoiminnan muotoihin. (vrt. Isohookana-Asunmaa 1986, 146)

Arvioitaessa aikuiskasvatuksen alueen **kokeilutoimintaa** viime vuosilta **kokonaisuutena** on ensimmäisenä mainittava sisällöllinen laajentuminen. Toinen merkittävä piirre on julkisen hallinnon vahva rooli kokeilutoiminnan eri sektoreilla. Perustellusti voi myös sanoa, että viime vuosien kokeilutoiminnassa ei näytä tapahtuneen sellaista tieteellisen kontrollin lisääntymistä, jota toiminnan laajeneminen ja resurssien kasvu antaisi aiheen odottaa. Vielä voi todeta, että kokeiluja ja niiden tuloksia koskevaa tietoa on tarpeettoman vaikea saavuttaa. Vaikuttaa siltä, että kokeilutoiminnan laajeneminen merkitsee sen potentiaalisen merkityksen lisääntymistä. Todellinen merkityksen lisääntyminen edellyttää koko kokeilutoiminnan kehittämistä.

Kokeilutoimintaa kehittämään

Pyrittäessä kehittämään käytännön aikuiskasvatustoimintaa on kokeilutoiminnalla merkittävä paikkansa tieteellisen tutkimuksen jatkeena. Siksi kokeilutoiminnan on kyettävä vastamaan sille tarjotun aseman tuomiin haasteisiin. Uusinta kokeilutoimintaa koskevan karitoituksen antamien viitteiden perusteella voi tehdä monia kehittämissuhteita:

1) Julkisen hallinnon alaisen kokeilutoiminnan kokonaiskoordinaatiota pitää lisätä. Käytännössä se merkitsee ennen kaikkea kouluhallituksen ja ammattikasvatushallituksen alaisten kokeilujen yhtäaikaista käsittelyä. Millään perusteella vapaan sivistystyön ja ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittäminen eivät voi olla niin totaalisesti erillään, ettei niillä olisi joitakin samoja pyrkimyksiä. Näiden pyrkimysten kannalta on tärkeää etsiä tulevaisuudessa kokeilujen samansuuntaiset sisällöt päällekkäisen toiminnan ehkäisemiseksi. Siinä on myös kysymys resurssien tarkoituksenmukaisen käytön tavoitteesta. Koordinoidumpi suunnittelu johtaisi myös aikuiskasvatuskäytännön kannalta tärkeiden kokeiluaukkojen löytymiseen nykyistä paremmin.

2) Tieteellistä otetta kokeilutoiminnassa tulee vahvistaa. Ensisijaisesti on kysymys korkeakoulujen osuuden lisäämisestä kokeilutoiminnassa. Yhteistyön puute on näkynyt erityisesti kokeilujen suunnitteluvaiheessa.

Tärkeää on myös taata kokeiluille riittävät resurssit, jotka luovat mahdollisuuden paneutua nykyistä tehokkaammin kokeilujen läpiviemiseen. Tieteellisen otteen lisääntymistä edistäisi todennäköisesti myös kansalais- ja työväenopistojen kokeilutoiminnan opistokohtaisuuden ehdottoman periaatteen purkaminen. Monet kokeilut ovat tavoitteiltaan ja asetelmiltaan sellaisia, että kokeilussa tulisi koota havaintoja pätevien tulosten takaamiseksi useista eri opistoista samanaikaisesti. Kokeilusuunnitelmat ovat melko ylimalkaisia ja niissä painottuvat liiaksi hallinnollis-organisatoriset yksityiskohdat. Suunnitelmia voisi kehittää sisällyttämällä niihin aina kokeilutulosten julkistamista ja soveltamista koskevat tavoitteet ja ehdotukset. (vrt. Alanen 1986, 111).

3) Aikuiskasvatuksen kentällä tapahtuvaa kokeilutoimintaa on pidettävä yllä ja tuettava. Kentän aktiivisuus vie aikuisopetusta useimmiten eteenpäin. Omaehtoista kokeilutoimintaa tulisi tukea ennen kaikkea lisäämällä mahdollisuuksia tarvittavan asiantuntija-avun saamiseksi. Sen sijaan pysyvää kokeiluorganisa-

tiota tai kiinteää taloudellista tukijärjestelmää ei tarvita. Kokeilujen omaehtoisuus ja vapaus säilyvät, kun niitä ei kahlehdita ulkopuolisilla ehdoilla.

Kokeilutoiminnan kehittämisessä tärkein vastuu lankeaa koko aikuiskasvatuksen valtakunnallisesta kehittämisestä huolehtiville tahoille. Lisäksi kehittyvän kokeilutoiminnan eri osapuolten välille kaivataan entistä ehompaa keskusteluyhteyttä ja käytännön yhteistyötä.

Lähteet

- Alanen A. 1986, Suomen aikuiskasvatustutkimuksen nykynäkymiä Aikuiskasvatus 3, 109—115
- Ask 1975, Laki kansalais- ja työväenopistojen valtionavustusta annetun lain muuttamisesta. No 1978/1975
- Isohookana-Asunmaa T. 1986, Tutkimus osana valtakunnallista kehittämistyötä. Aikuiskasvatus 3, 145—149
- Kom.miet. 1983a, Aikuisten ammatillisen peruskoulutuksen toimikunnan mietintö. 1983:54. Helsinki
- Kom.miet. 1983b, Ammatillisen lisäkoulutuksen toimikunnan mietintö. 1983:55. Helsinki
- Nye veier 1977, Nye veier i voksenopplaeringen. NU B 41. København.
- Nye veje 1983, Nye veje i voksenundervisning og folkeopplysning. Nord: Stockholm.
- OPS-tiedote 1985, OPS-tiedote n:o 1. Ammattikasvatusthallitus, opetussuunnitelmatoimisto
- OPS-tiedote 1986, OPS-tiedote n:o 1. Ammattikasvatusthallitus, opetussuunnitelmatoimisto.
- Pantzar E. 1983, Alueellinen tutkimus- ja kehitystyö tehokasta. Savon Sanomat 24.6.1983
- Pantzar E. 1985, Aikuiskasvatustutkimus viidessä maassa. Tampereen yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 20.
- Pantzar E. 1986a, Katsaus suomalaiseen aikuiskasvatustutkimukseen 1980-luvulla. Tampere
- Pantzar E. 1986b, Tutkimuksen asema aikuiskasvatuksessa selkiytymätön. Aikuiskasvatus 1, 11—16
- Pantzar E. 1986c, Aikuiskasvatustutkimuksen kansainväliset kehitysnäkymät. Aikuiskasvatus 3, 121—126

AIKUISKASVATUS

The Finnish Journal of Adult Education

Vol. 7, 1—2/1987

ISSN 0358-6197

Summary

Pantzar, Eero 1987. The basic features of experimental work in adult education in 1983-86.

— The history of systematic practical adult education and experimental work supplementing scientific work goes back approximately ten years in Finland. Expansion in experimental work has taken place particularly in the area of vocational adult education. Matters of top priority in experimental work at the present are concerned with its quality and the applicability of the results. The article deals with the experimental projects carried out in Finland during the past four years.

*Translated by
Erkki Pekkinen*